

De Roomse denkt daarbij dan aan de Schriftuurlijke (in dit geval beter: de Christelijke) beginselen, zooals die door Rome worden verstaan, de Lutherse van diezelfde Schriftuurlijke beginselen, zooals die door Luther het eerst geformuleerd en onder zijn navolgers tot ontwikkeling gekomen zijn, en de Gereformeerde aan de beginselen der H. Schrift, gelijk Calvin die verstand en ze in de kringen die zijn stempel ontvingen, beleiden werden en tot verdere ontplooiing kwamen.

Met van gereformeerde of Calvinistische beginselen te spreken, bedoelen we dus geen beginselen die we buiten de Schrift om vinden, denken we er nog veel minder aan Calvin hoven of ook maar naast de Heilige Schrift te stellen, maar denken we aan de beginselen die God ons in Zijn Woord openbaarde, gelijk Calvin — en hij, naar onze innigste overtuiging beter dan iemand vóór of na hem — die verstand en vertolkt.

Overigens is over de termen „gereformeerd” en „Calvinistisch” in dit verband nog op te merken, dat ze niet geheel van dezelfde betekenis zijn. De eerste is enger dan de laatste. De eerste gebruiken we van de beginselen der leer, der kerkregering en der Christelijke levenspraktijk; de tweede voor die welke gelden op het terrein van 't natuurlijke leven: wetenschap, kunst, politiek, enz.

V.

F.

LITERATUUR EN KUNST

L. E. †

Deze week is, gelijk men in de dagbladen heeft gezien, overleden een van de fijnste Schrijfsters uit onzen knig, een christelijk kunstenaar in den allerbesten zin van het woord, Frauke J. G. W. C. Engelberts.

Onder haar eigen naam was ze niet een bekende: misschien zelfs zeggen sommigen, die hem lezen, dat ze nooit van deze christelijke kunstenaar hebben gehoord. Maar als we denzulk mededeelen, dat deze mejuffrouw Engelberts dezelfde was als de Schrijfster L. E., zullen ze aanstands erkennen, dat inderdaad een van onze allerbesten is heengegaan, niet een onbekende, maar een onder ons zeer vertrouwde en geliefde.....

L. E. (de L. van haar schrijfsters-signatuur was ontleend aan den naam, met welken zij werd aangesproken, Lie, afkorting van Julie) werd met haar tweelingzuster, die onder het pseudoniem Ignatia

gelie van Judas Iskariot" ontleen ik de wijsheid: dat Judas niet de neen-zegger is tegenover Christus als ja-zegger; want: Judas' figuur is de aanvulling van de figuur van Christus. De volgelingen van Jezus hebben eerst later begrepen, dat Christus' werk eigenlijk neerkwam op een misdadig tegen den ouden vaderlijken God, den God der eeuwenoude traditie, den God, wiens naam is: Jahwe. Eigenlijk had Jezus verraad gepleegd aan „Jahwe”. Deze ontdekking wekte bij de christenen besef van zonde; een zonde, die op rekening van hun vereerden Jezus kwam; d. w. z. dus op hun eigen rekening, want zij hadden Jezus als ideaal gepredikt aan hun geslacht. En — op zijn beurt heeft nu dit schuldbesef, om aan zichzelf te ontkomen, een anderen „ik” van Christus geschapen.... in Judas. Judas en Christus zijn twee gefantaseerde voorstellingen, waarin twee aan elkander tegenovergestelde werkingen van ééne en dezelfde psychische individualiteit gestalte krijgen. De figuur van „Judas” wordt nu belast met de verantwoordelijkheid voor die neigingen en „tendenzen”, die men in Christus niet langer wilde zien. Dus is het verraad van Judas niets anders dan de weerspiegeling van Jezus' verraad, gepleegd aan „Jahwe”; het verhaal van de overlevering van Jezus door Judas is eigenlijk een beschrijving van het noodwendig zelfverraad van den Jezus, dien het latere christendom niet meer zien wilde in zijn ware gedaante. Jezus' dood is zoenoffer voor een moord, gepleegd aan Judas. Judas en Jezus — dat zijn slechts twee elkaar aanvullende stukken van een en hetzelfde „ik”; het werk, dat hun wordt toegeschreven, is weerspiegeling van de beide mogelijkheden van de reactie op één en dezelfde daad. In het beeld van Judas heeft „men” gemakshalve geprojecteerd, wat geen geloovige wilde aannemen van zijn.... Verlosser. De dialoog tussen Jezus en de discipelen („ben ik het, Heere?”) is dan ook eigenlijk een monoloog, een gesprek van Jezus met zichzelf.

Ja, nog zijn we niet klaar.

Niet alleen is het beeld van Judas ontworpen, om de „ongerechtigheden” van Jezus op hem, Judas, af te wentelen, doch feitelijk moest dat Judas-beeld dienen als zondebok óók voor alle andere apostelen. De apostelen zelf zijn immers verkleinde, vermenschlijkte, afbeeldingen van den Heere, „spätere Ichabspaltungen”, die de Hem toegeschreven fouten hebben te dragen? En nu moet straks Judas óók voor die apostelen de zondebok zijn. Hij is het volkomen passend pendant van het „Iam Gods, dat de zonden der wereld wegneem!” Draagt Jezus zonden van anderen? Maar Judas draagt de zonden van Jezus — — —), voorts zijn ze allen bij elkaar slechts projectiebeelden van kranke, en toch ook daarin weer heel normale zielen....

* * *

Lubeley als Auteur bekend is, op 19 Mei 1880 te Vorden geboren.

Haar vader, Mr D. Engelberts, toentertijd ambtenaar bij het Openbaar Ministerie te Zutphen, verhuisde weldra naar zijn standplaats, waar hij het oude familiehuus betrok, dat reeds door twee vorige geslachten was bewoond. Daar, in die woning van distinctie en traditie, vonden de literair begaafde zusters het juiste milieu om zich te ontwikkelen. De oude boeken en vergeelde papieren uit het familiearchief, die zorgvuldig waren bewaard, leverden haar een rijke en bij hun historischen zin passende stof van onderzoek en trachtens hun standopvoeding sprak de sfeer, die deze getuigenissen van vergleden jaren ademen, haar als een eigene toe. Door het onderwijs van een Zwitsersche gouvernante waren ze zeer vertrouwd met het Fransch en dus was het sterk Fransche cachet, dat de 18e eeuwse familieschrijfturen uiteraard droegen, haar niet vreemd. Daarbij voelden ze zich door afkomst en aanleg, aan den geest dier geschreven historie verwant. En zoo werden ze als vanzelf gevormd tot de Schrijfsters, die ze geworden zijn: de fijnzinnige schilderessen van een geheel voorbijgegaane, maar daardoor juist interessante cultuurperiode.

Reeds op haar 19e jaar begon L. E. te publiceeren. De Schets „Pastel”, later in den bundel „Silhouetten” opgenomen, was haar debuut, dat onmiddellijk het karakter vertoonde, dat steeds haar werk heeft gedragen. En na deze eerste uitgave ging ze voort: bouwend op wat haar de papieren van eigen en anderer familie leerden, met de grootste discretie onderscheidend tusschen wat wel en wat niet voor publicatie geschikt was, volkomen op de hoogte met relaties en verhoudingen, componeerde ze haar vele novellen, beginnend met het genoemde „Silhouetten” tot de laatste, kort geleden in deze rubriek besproken biografie van Anna Maria de Sandra.

Uit overwegingen van dankbare pietet, tegelijk om de herinnering aan ongetwijfeld genotvolle lectuur te verlevendigen, noem ik hier de titels van die boeken, in de chronologische volgorde, waarin deze romans en novellen verschenen. Het is een eerbiedwaardige rij! „Silhouetten” kwam uit in 1906 en daarop volgden „Onder de Republiek”, „Levensbeelden”, „Mietje van der Dussen”, „De Sterkste”, „Friesche Jayke”, „De oude strijd om het bestaan”, „Een Vergeten Proces”, en „Anna Maria de Sandra”, terwijl enkele kortere novellen, deels in een der bundels, deels in tijdschrijf-

Wie durft hier nog ja en neen zeggen? Vloeken naar den éénen, en zegenen naar den anderen kant? Anathema's zeggen in naam van het dogma? Wie durft hier nog scheiding maken tusschen religie en waan, dogma en dwangvoorstelling, Christus, van den Geest vervuld, en Judas, in wien de Satan voert? Wie durft hier nog preeken over het principiële verschil tusschen Petrus' verloochening en Judas' verraad? Wie roept rondom den kathedraal van Freud nog van wedergeboorte? Wie heeft de schapen nog in de weide te drijven, hier? Men kan zich, na het lezen van al dit ontstellende nieuws, nog slechts verbazen, dat de auteur uit de geestelijke nalatenschap van Ibsen nog dit naar voren brengt:

„Man weisz, in Gewissensschlummer befangen,
Ging er und küsste dem Heiland die Wangen.
So ward Höl' wie Himmel das ihre gezoilt —
Doch wie — hätte Judas nun nicht
[gewollt?]”

Want men zou zoo zeggen: op het standpunt van Freud moet Judas altijd willen, en moet de kranke, normale kerk-ziel hem altijd laten willen. Of ook, als een ander schampert:

„Zwölf Apostel und doch nur ein einziger Judas
[darunter?]
Würde der Göttliche jetzt, zählte er mindestens
[elf; — 10]”

dan zou men willen zeggen: tot het einde toe zullen toch de rollen tusschen de Judassen, en de heilanden, en de apostelen, gelijk worden verdeeld, — als Freud gelijk heeft?

* * *

Wil men nog een voorbeeld, een illustratie?

Lees dan enkel maar, waar het op uitloopt in het opstel over „Die Äquivalenz der Triebgegensatzpaare”. Voor vervolgers zoowel als vervolgden, voor de beulen niet minder dan voor hun slachtoffers, zoo heet het daar, geldt in gelijke mate de spreuk: zij weten niet, wat zij doen. Op den bodem, waar de wetenschap op staat, bestaat aanval noch verdediging. Het wetenschappelijk onderzoek heeft te rekenen met een verborgen samenhang, telkens waar; voor dat wetenschappelijk onderzoek bestaan noch schuldigen, noch onschuldigen. Ook in de dragers van religieuze stroomingen, het mogen dan enkele personen of volkeren zijn, ziet het vorschend verstand slechts menschen; dat wil zeggen: armzalige, beperkte, den ondergang gewijde wezens, die slechts in staat zijn, zelf te lijden en anderen te doen lijden.

Dit is wel de volkomen versmelting van Judas en

ten gepubliceerd, als afzonderlijke boekjes verschenen („Mesdames”, „In de Generaliteitslanden” e.d.)

We hebben over vrijwel elk van de genoemde boeken in afzonderlijke artikelen gehandeld: over de oudere in een artikelenreeks „Als van oude prenten...”, over de latere, telkens als ze als nieuwe uitgave aan de markt kwamen. En iederen keer hebben we gewezen op de bijzondere waarde van deze literatuur en er op aangedrongen, dat men toch deze fijne, vormende, echt christelijke boeken voor zich en de zijnen als lectuur kiezen zou.

Aan die onderscheiden besprekingen wil ik thans refereeren, nu het verscheiden van de Schrijfster voor de droeve taak van een „In Memoriam” stelt. En dan geloof ik het telkens gezegde te kunnen samenvatten in een hier herhalen van de inleiding op de bovengenoemde artikelenreeks. Want die geeft de karakteristiek van de Schrijfster en haar werk, zooals die in een verband als het huidige wordt gevraagd.

„De tijd”, aldus die inleiding, „die L. E. voor onze fantasie herleven doet, is bij voorkeur de 17e en 18e eeuw en het milieu, waaruit ze schrijft, is de deftige regentenstand, zooals die leefde in zijn statige huizen en lommerrijke buitenverblijven, in een wereld van vormen, salon-visites, avondpartijen, in een wereld ook van coterieën en schijnegenegenheid. In de zucht tot navolging van alles wat Fransch was, waren, met name in de 18e eeuw, de kleeren naar Fransche mode, de kapsels der dames en de gepoederde pruiken der heeren naar Fransch model, de omgangsvormen naar den Franschen toon, was ook de dagelijkse taal van gesprek en correspondentie Fransch. Door onderlinge huwelijken en onderlinge begeving van ambten was de kring streng gesloten en door het aanzien, den rijkdom, de ambtelijke functies vanzelf in hooger en lager verdeeld. 't Was een wereld, die alle vensters naar buiten open had: de statie van karossen en livreen, de bekleding der salons, de luxe van zilver en gerechten der avondpartijen waren de factoren, die over het aanzien der familie beslisten; het gezicht stond altijd in de vriendelijke etiquette-plooi, de mond was vol innemende hoffelijkheid — het hart en de spraak van dat hart waren diep verborgen achter hooge keurslijven en deftige rokken.

En nu is het juist de bijzondere bekoring van het werk van L. E., dat ze ons, menschen van een latere eeuw, achter al die ongekende luxe, die hoffelijkheid, die gelijkmatigheid, de harten,

Jezus, in naam van de psychoanalytische wijsheid over zielen en zieledeipten.

* * *

We gaan nu maar niet verder.

We gaan niet eens naar tegenwerpingen zoeken.

Het zou een klein kunstje zijn, reeds tegen deze enkele passages heel wat in te brengen; al was het alleen maar het verwijt van exegetisch onverstand. B.v. wanneer in den z.g. „dialoog-monoloog” van daar even de zin: „ben ik het, Heere?” wordt onvertaald gelaten, hoewel er eigenlijk staat, volgens velen, „ik ben het toch niet, Heere?” Of ook, als de zaligspreking, „zalig zijn ze, die vervolgd worden” wordt „verklaard”, als stond er: „zalig voelen zich, die vervolgd worden” (om maar te komen tot de theorie van de onbewust masochistische zelfbevreemding der menschelijke ziel, welke bevreemding zij dan zoekt door het verdragen van haat en nijd.

Maar wat zou het ons geven, hier op detailpunten slaags te worden met den psychoanalyticus? Het conflict tusschen den antieken zielzorger en dezen groot-instructeur aller zielzorgers, die hen ook allen onder zijn nieuwe tucht doet doorgaan, is principieel in den straksien zin van het woord.

Wil iemand mijn opmerking van daareven, dat de psychoanalyse haar vlegelaren te boven kwam, soms met schouderophalen voorbijgaan, na lezing van deze enkele staaltjes van haar „durf”, — bij bedenke, dat ook vlegels van beroep „hun” vlegelperiode hebben. Maar hoe het ook verder met dat alles zij, — dat hier zielzorger tegen zielzorger staat, en dat de strijd om en over „ja-en-neen” hier op geheel eenige manier zijn wapens kiest en loopgraven maakt, dat zal wel ieder toegevoet nu.

Aan dit enkele voorbeeld kan men opnieuw zien, dat de strijd, dien de geloovige in onzen tijd te voeren heeft, hem voert naar de diepste schachten van de mijn der waarheid. Het gevaar ligt niet in de antithese, maar in de consequente synthese. De synthese — die is tegenwoordig het sibboleth van de antithese.

K. S.

¹⁾ Der Schrecken. Wien, Intern. Psychoanalytischer Verlag, 1923.

²⁾ Zur Psychoanalyse des jüdischen Witzes.

³⁾ Das Ritual, 2e Aufl. v. „Probleme des Religionspsychologie”.

⁴⁾ Flaubert und seine „Versuchung des H. A.”.

⁵⁾ Dogma und Zwangsidee.

⁶⁾ „Die Äquivalenz der Triebgegensatzpaare”.

⁷⁾ Geständniszwang und Strafbefürchtung. Alle uitgaven van Intern. Psychoanal. Verlag, Weenen.

⁸⁾ Th. Reik, Der eigene und der fremde Gott, 1925, S. 103 tot 106.

⁹⁾ a. w. bl. 97.

¹⁰⁾ a. w. blz. 106, noot.

¹¹⁾ a. w. blz. 237.

het zielsbewegen doet zien, geheel anders dikwijls dan het verguldsel van den buitenkant en de uiterlijke statie. En dat alles is geen fantasie, maar uit oude brieven geputte werkelijkheid, die met groote zorg en uitgebreide kennis van zaken en toestanden is gerangschikt, bewerkt, belicht. 'Gebeuren is veelal gering, maar daar gaat het ook niet om: 'tis de analyse der verhoudingen, het ontleden der karakters, 'tis het leven zelf, dat de Auteur beschrijft. „Daarmee“, zegt Jer. de Vries in z'n voorwoord voor den bundel „Silhouetten“, „daarmee wordt de vertelling de kleine, eenvoudige, historische roman van ouderwetsche, deftige huishoudens op afgelegen huizen, die dommen achter hooge boomen in onbewogen grachten. De verhalen zijn bovendien geschreven in dien vlotten, aan gewilde en bestudeerde woordkeus vreemde stijl, die bij den inhoud past, den rustigen, vertrouwelijke stijl, waarin memoires en brieven geschreven zijn in den tijd, toen men nog schreef. Gij leest het, zooals ge een ouden brief zoudt lezen, vierkant Hollandsch papier, met de vrouwen in 't lang en overdwars, en 't gebroken lak, en het met veeren pen zwierig geschreven adres op den achterkant.... Al het materiaal uit de oude doos heeft de Auteur niet alleen voortdurend ter beschikking, maar het wordt gehanteerd met een gemak, alsof ze er bij was opgevoed.... Niets gezocht of gemaakt.... Zij draagt het oude goed met een gemak van iemand, die er in thuis hoort. Niets te veel, dat met nadruk op het ongewone de aandacht vestigt en de illusie breekt.... De personen letten niet op u, doen of ge er niet bij zijt en leven met hun kleeren en hun ziel hun eigen leven in de wereld, waartoe zij behoeven.... Het is een wereld, die voorbij is en die niemand met ernst terug verlangt. Maar zijn bekoring heeft hij.... Wij leven in een tijd, waarin men zijn kamers vol propst met oude kandelaars, lampjes, borden en allerlei goed en snuisterij, waarmee onze vaders leefden. Welnu, hier hebben onze liefhebbers iets van den ouden geest erbij.”

Aan deze karakteristiek kan, nu het gaat om een beeld van het werk der Schrijfster als geheel, nog één ding worden toegevoegd, belangrijk, omdat het zoo treffelijk spreekt van de fijne psyche, die dit werk kenmerkt. Het is de opmerking, dat in 't bijzonder de vrouwenfiguren in L. E.'s romans zoo zuiver zijn geteekend, zoo precies in het specifiek vrouwelijke uitkomen en met zooveel begrip meeleven in haar vreugde, maar vooral haar lijden zijn uitgebeeld. Men bezinne zich eens op z'n lectuur van deze mooie boeken en men zal overal en altijd die vrouwenfiguren vinden, veelsoortig in haar openbaring, maar altijd fijn geschilderd, de duidelijke scheppingen van een, die uit eigen vrouwelijke psyche schrijft. En vooral waar het geldt de tekening van lijdensgestalten, als de beide Fransche prinsessen uit „Mesdames“ of Elisabeth Colmabge, tintelt er diepe deernis, innig medegevoelen uit medelijden in het beeld, dat wordt ontworpen. Er zou metterdaad een rijke, psychologisch vormende studie te geven zijn over de vrouwenfiguur uit L. E.'s werk. En in zoo'n studie zou het zielebeeld van de Schrijfster zelf geheel zijn gegeven.

Zoo dan is de kunst, die L. E. ons heeft geschonken. Ze is fijn als oude broderie. De kleur is als die van oude prenten. Ze is rustig, als de statige huizen zelf, die droomend staan langs een oude gracht. Ze heeft niets van het gejaagde, het nooit-bevredigde van den modernen mensch, maar niettemin glinstert er in de zuivere menselijkheid. Er is geen sprake van al wat onzen tijd beweegt en beroert en toch doet ze nieuwe dingen zien, omdat ze velen een voorbijgegaan, maar onbekende wereld opent. Ze is tenslotte, maar zeker niet ten-minste, echt christelijke kunst, getuigend hier van diepe godsvrucht, elders van geloofsstrijd, soms van twijfel, vaak van de verzokerdheid in het vast vertrouwen. Ze is één groote les der historie, maar dan gegeven door een, die de geschiedenis en haar gebeuren, de menschen en hun bewegen, heeft gezien in het hogere licht, dat een leven bij Gods Woord over alle dingen glansen doet.

Daarom eeren we haar, die deze in den vollen zin schoone kunst heeft mogen geven en met dankbaarheid zullen we haar werk bewaren en aan onze jongeren voorhouden als mee van het allerbeste, dat christelijke literatuur heeft voortgebracht.

C. T.

Polemiek „De Rotterdammer“. I. Pluriformiteit.

Verleden week kon ik — gelijk gezegd — terwille van het register, niet ingaan op de artikelen, die „De Rott.“ gaf. Heilmelijk was ik daar blij om, omdat een week uitstel mij gewenscht leek. Ik had n.l. reeds verleden week getracht in de „Delfshavensche Kerkbode“ eenige zeer kromme dingen recht te zetten, en vooral den heer H.

Diemer publiek aangeboden, hetzij in zijn blad, hetzij in een ander, zakelijk antwoord te geven op een „vriendschappelijk“ zijnerzijds gestelde vraag over hetgeen z. i. het „hart der kwestie“ was, los van alle persoonlijkheden, en met volledige overname van elkaars artikel, voorzover het deze „vriendschappelijke“ en voorts het „hart der kwestie“ rakende vraag betrof. Ik hoopte, dat de heer Diemer toonen zou, niet door een gemakkelijk betoogje zich te laten omringen door een paar ja-knikkende lezers, wier brieven hij thans opneemt (van de brieven van tegen hem zeer opponeerende abonne's, die mij gedeeltelijk een afschrift zonden van hun missives, neemt de heer D. geen letter op, belaaa), maar nu eens mannelijk, degelijk, christelijk een zakelijk debat te openen met eerlijk weergegeven pro of contra.

Het mocht evenwel niet baten. Het gaat den heer Diemer nog steeds als enkele jaren geleden. Als hij zelf vriendschappelijke brieven schrijft, die hij — welk een administratie voor een groot blad — na een poosje „den vuurdood verwijst“, dan noemt hij, wat eerst een ernstig verzoek was (zoo ernstig, dat het gevaar van afwijzing hem een „o wai mir“ ontlokte) nu ineens „van weinig waarde“. Op gelijke wijze wordt thans zijn vriendschappelijke vraag om een ernstig antwoord inzake het hart der kwestie ineens genegeerd, nu het blijkt dat hij hebben kan wat hij wil.

Had de heer Diemer mijn aanbod voor objectief debat aangenomen, dan had ik veel onaangenaams kunnen terzijde laten (daarom was ik dan ook verleden week heimelijk blij met het gedwongen uitstel). Nu evenwel blijkt, dat de heer Diemer evenmin minderwaardige beschuldigingen terugnemen als zijn eigen populair gestelde vragen beantwoord wil zien, ben ik gedwongen, hier eenige scheeve dingen recht te zetten.

Om niet al te veel „lappen“ van „De Reformatie“ telkens te nemen, zal ik het antidotum in kleine doses geven; dat kan, omdat de heer D. blijkt, het bijl-tje neer te leggen, zoodat ik hem niet noodeloos ophoud. Nu de „Delfsh. Kb.“ een week vóór kwam, citeer ik gemakshalve daaruit. Enkele kleinigheden blijven weg, die voor onze lezers reeds besproken waren.

Voor ditmaal begin ik met het minst „nare“ deel van deze polemie: de „hart-skwestie“ der pluriformiteit, die de heer D. wel aansnijden, doch niet oplossen wil:

Tot zoover had ik geschreven, toen het tweede artikel van den heer Diemer mij onder de oogen kwam. Dit vervolgstuk heeft de verdienste, dat het in anderen toonaard staat, maar voorts is zijn NUT nog disputabel.

Want in het tweede artikel wordt nu ineens een redeneering op touw gezet over de pluriformiteit der kerk; deze kwam reeds even om den hoek gluren in mijn bovenstaande verweer.

In dit tweede artikel zegt de heer D. weer, dat ik de discussie op zijpaden heb geleid. Ik ben zoo vrij, daar vriendschappelijk om te glimlachen, zoolang niet precies gezegd wordt, welke zijpaden dat zijn. Ik geloof van die uitstapjes niet veel; maar misschien zal de heer D. ze nog wel met klem van redenen aanwijzen.

Maar ik zou — niet om me te „wreken“ over zoo'n kleinigheid, doch alleen uit respect voor den heer D., die indertijd meent, nu het hart der kwestie te raken, willen zeggen, dat heel dit tweede artikel een flinke uitstap van de Rotterdammer is.

Hart der kwestie is niet anders dan: a. of „De Rotterdammer“ als interkerkelijk blad naar meer dan één kant approberen moet, wat innerlijk tegenstrijdig is, en nog in debat is tusschen de Christelijke belijders, allen abonne's van het blad;

b. of mijn polemie een hobby was dan wel een serieus bedoeld werk — op dat punt viel „De Rotterdammer“ mij aan, ik het blad niet; de ziel van den heer D. lag buiten mijn gezichtsveld.

Een debat nu over de pluriformiteit der kerk gaat buiten die twee punten volstrekt om.

Tenzij de heer Diemer meenen mocht, dat ik er nog nooit aan gedacht heb. Maar dat zal hij wel niet meenen. Hij moet dus onderstellen, dat ik in het bepaalde geval (Chr. Geref. Kerk) er anders over denk dan hij. Maar denken is geen kwestie van ziel.

Als de heer D. NU vrolijk en vrij over een interessante DOGMATISCHE kwestie gaat redeneeren, dan zeg ik eerst: pardon, u heeft geschreven over de ziel van K. S., die broeders wekelijks bestreed, zijn pen misbruikte en dat deed zonder zedelijke ernst; tenzij hobby's berijden als ernstig werk opgevat wordt — buiten de kinderkamer.

U hebt het conflict niet dogmatisch doch ethisch gesteld, anders niet. Was het maar dadelijk zakelijk-dogmatisch geweest!

Wie loopt hier op zijpaden??

Maar nog meer.

Elk debat over de pluriformiteit is hier te vroeg. Logica dwingt eerst de vraag te stellen: is er tusschen de Geref. Kerken en de Chr. Geref. Kerk pluriformiteit? Eerst als dat aangetoond is kan men praten over recht of onrecht van de problemstelling en over de consequenties van eenige oplossing van het probleem, stel, dat het in dien vorm aanvaard was.

Nu ligt hier een taak voor den heer Diemer allereerst, niet voor mij.

Ik heb nu ongeveer zeven jaar lang beredeneerd: tusschen de Chr. Geref. Kerk en de Geref. Kerken BESTAAT GEEN VEELVORMIGHEID (in den bovenbedoelden zin).

Gaat het nu aan, dat de heer Diemer, die over mijn 7-jarig betoog een zeer scherp ethisch oordeel gaf, en die het dus grondig moet overwogen hebben (anders is het spreken van wekelijksch misbruik van scherpsinnigheid ijdel gepraat), mij ineens vraagt: wilt u nu eens gaan praten over de consequenties der pluriformiteitsidee ten aanzien van de Chr. Geref. Kerk??

Laat de heer Diemer eerst eens gaan aanhooren, uit niets anders dan de wederzijdsche officiële belijdenisstukken, dat de Chr. Geref. Kerk andere „formen“ heeft dan de Geref. Kerken. Ik zie best kans, om als een vrouw van haar man wegliep (of omgekeerd) een betoog te gaan houden over de pluriformiteit van het gezelschap-leven onder de sexen. Maar ik zou toch eerst moeten gaan praten over de huwelijkswet en vooraf nagaan, of mijn belooft het gestelde geval raakt. Zoo moest de heer Diemer eerst eens praten over de Geref. belijdenis (het interkerkelijk orgaan weet natuurlijk, dat ik een geloofsartikel belijdt, waarboven staat: dat ieder schuldig is zich bij de ware kerk te voegen). Voordat hij mij vragen stelt over mijn hem onbekende standpunt, moet hij beginnen met wat hij van mij weet. „De Rotterdammer“ behoeft het als blad met dat geloofsartikel niet eens te zijn, volstrekt niet; maar dient, voordat het een interkerkelijke polemie beoordeelt op het punt der interkerkelijkheid (verder ging mijn eerste artikel ook niet; de rest was afweer) beginnen te rekenen met des gecritiseerden kerkelijke belijdenis. En dan komt daarna de kwestie, of de pluriformiteit der kerk hier te pas komt.

Ik kan den heer Diemer verzekeren, dat velen van zijn Chr. Geref. „vrienden“ — mits consequent — van deze zijn probleemstelling ook niets moeten hebben, want die roepen ook hardop uit, dat wij tot de Chr. Geref. Kerk moeten komen. Ze schakelen ook de pluriformiteit uit bij de in geding zijnde punten.

Op hun standpunt volkomen terecht. En alleen daarom is de strijd de moeite waard en heeft hij raison. Zoo is dus vandaag de heer D. ook tegen de problemstelling zijner Chr. Geref. vrienden.

Gaarne wacht ik op de voorafgaande betoogen van den heer Diemer.

Evenwel, ik zie aankomen, dat de één of ander weer beweert: een debatershandigheidje.

Daarom sta hier het volgende.

Ik heb voor mijn lezers geen enkele behoefte, om eens te praten over de pluriformiteit in di concrete geval. Voor MIJN plezier begin ik er dus niet aan; ik heb ander werk dan repetitie van wat ook jongelingsverenigingen in haar bronzen hebben en ik zelf reeds herhaaldelijk besprak in 't kort.

Maar anderzijds wil ik met genoegen den heer Diemer te woord staan.

Indien deze er toe komen kan, enkele onjuiste-persoonlijke beschuldigingen terug te nemen en dus begint zijn „opponent“ serieus aan te nemen, wil ik, opdat niemand aan „handigheidjes“ denke, graag na beëindiging van het debat over de andere dingen, geheel afzonderlijk schrijven over die pluriformiteit.

Wil de heer D. in „De Rotterdammer“ de copie hebben, mij best; copie gratis. Wil hij in een ander blad mij laten schrijven, ook best. Maar omdat ik dan louter voor zijn plezier schrijf, moet hij mij dan beloven, mijn heele artikel in „De Rotterdammer“ over te nemen, voor zoover het de pluriformiteit raakt, onder belofte mijnerzijds, dat ik zijn artikel, voor zoover het de pluriformiteit raakt, eveneens onverkort, plaats in het blad, waarin ik het beantwoord.

Het woord is aan den heer Diemer.

Zou hij, om den ernst van een debat mogelijk te maken, dan eerst even willen zeggen, waar precies de door hem gegeven citaten uit Dr. Kuyper, Dr. Jansen, enz. te vinden zijn?

Een abonne van „De Rotterdammer“, die zich verbaasde over het geschrift van den directeur-hoofdredacteur, wijst mij erop, dat dezelfde ds. Jansen, van wien de heer Diemer in zijn „pluriformiteits-artikel“ een (niet nader aangewezen) citaat geeft, in het tweede deel van zijn artikel in de Chr. Encycl. (uitg. J. H. Kok) zeer scherp onderscheidt tusschen pluriformiteit en lichtvaardige scheuring. De heer Diemer moest dat gedeelte maar eens overnemen in zijn blad (deel IV, bl. 585, kolom 2, regel 19 v. b. en vervolgens). Uit respect voor zijn eigen bron, zijn eigen abonne, zijn eigen vragenstellende vriendschap.

Maar ik vrees. Hij laat liever zijn lezers de volksoepvoeding in handen nemen, b.v. door mij publiek een jaargang van „Pniël“ te doen aanbieden ten geschenke. Blijkbaar begrijpen die lezers niet, dat men een ander standpunt hebben kan, dan „Pniël“, en zijn hoofdredacteur waardeerden. Dat de hoofdredacteur dier lezers dat niet begrijpt, dat is evenwel erger. Overigens stelle ik den heer Diemer plus zijn opvoedende lezers gerust: ik krijg „Pniël“ al gedurende eenige jaren ten geschenke..... van dr. Gunning, den hoofdredacteur zelf. Ze mogen daaruit leeren, dat men over de wegen der „Una sancta“ anders denken kan en toch elkaar persoonlijk kan waardeerden en als christen erkennen.

Maar dr. Gunning schrijft dan ook anders over personen dan de heer H. Diemer. Zijn polemie is evenmin naar „Pniël's“ ziel, als de mijne in „Pniël's“ geest.